

УДК 378.015:[39]

Горохова Т.О.,
викладач кафедри теорії та
історії педагогіки Київського
університету імені Бориса
Грінченка, м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ ТА ЕТНІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДИСЦИПЛІНИ «ЕТНОПЕДАГОГІКА»

У статті визначено основні напрями реалізації принципів культуровідповідності та етнізації у процесі вивчення студентами класичного університету дисципліни «Етнопедagogіка». На основі узагальнення поглядів науковців щодо основних понять дослідження, охарактеризовано дидактичні прийоми виховання студентської молоді засобами української етнопедagogіки.

Ключові слова: *принцип, принципи виховання, культуровідповідність, принцип культуровідповідності, етнізація, принцип етнізації, етнопедagogіка.*

Реформування і розвиток системи освіти України передбачає зростання уваги до виховної роботи з молоддю. Глобальний простір, у який інтегрується студентська молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів, внаслідок чого поступово втрачається своєрідність українського етносу, знецінюються національні звичаї й традиції, відбувається нівелювання національних цінностей. Тому, як зазначається у Концепції національного виховання студентської молоді [6, 2], постає потреба в здатності студентів до інтеграції у світовий соціокультурний простір – за умови збереження української національної ідентичності.

Національне виховання відіграє важливу роль у становленні світогляду молодшої людини, формуванні фахових знань та професійної відповідальності. Саме тому необхідним є дотримання у виховному процесі найсуттєвіших принципів, зокрема культуровідповідності та етнізації.

Реалізація принципів культуровідповідності та етнізації у процесі виховання студентської молоді набуває особливого значення в умовах класичного університету. Адже класична університетська освіта є системою, яка водночас

відповідає на потреби й запити студентів в їх особистісному і професійному становленні та задовольняє соціальне замовлення не лише у підготовці висококваліфікованих фахівців, але й формуванні освіченої, творчої, гармонійно розвиненої особистості зі сформованими громадянськими, моральними якостями, гуманістичним світоглядом та національною гідністю.

Відповідно до цього, важливу роль у становленні особистості студента класичного університету відіграє виховний процес, що здійснюється на народознавчій основі з врахуванням мови народу, його мистецтва, ремесел і промислів, культурних здобутків протягом багатовікової історії, національних традицій та звичаїв, оскільки вони є засобами впливу у процесі формування світогляду студентської молоді.

Про необхідність звернення до досвіду народу, народних традицій та звичаїв у вихованні молодого покоління зазначається в таких нормативних документах, як Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання студентської молоді, Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).

Проблема реалізації принципів культуровідповідності та етнізації у процесі виховання не є новими в педагогіці. Їх розробкою займалися такі відомі педагоги та філософи, як Ф. Дістервег, О. Духнович, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Г. Сковорода, К. Ушинський, І. Франко та інші. Національну культуру як синтетичну форму суспільної свідомості й засіб виховання майбутнього покоління досліджували Б. Грінченко, Г. Ващенко, Г. Волков, В. Мосіяшенко, Л. Паламарчук, Ю. Руденко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Ю. Фігурний та інші. Про діалог культур, єдність загальнолюдського й національного аспектів у навчально-виховному процесі писали М. Бахтін, В. Біблер, О. Потебня, Р. Скульський та інші. Але питання реалізації принципів культуровідповідності та етнізації виховання у вищому навчальному закладі досліджене недостатньо.

Мета статті полягає у висвітленні основних напрямів реалізації принципів культуровідповідності та етнізації виховання у процесі вивчення студентами класичного університету дисципліни «Етнопедагогіка». Досягнення

визначеної мети, на наш погляд, буде результативним за умови розв'язання таких **завдань**:

- узагальнити погляди науковців щодо необхідності реалізації принципів культуровідповідності та етнізації виховання студентської молоді;
- охарактеризувати дидактичні прийоми реалізації принципів культуровідповідності та етнізації виховання студентів класичного університету у процесі вивчення дисципліни «Етнопедагогіка».

Важливим для нашого дослідження є визначення таких понять, як «принцип виховання», «культуровідповідність», «принцип культуровідповідності», «етнізація», «принцип етнізації».

У науково-педагогічній літературі принципи виховання прийнято визначати, як основні пріоритетні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації та методів виховного процесу [9, 83].

Існують різні підходи до класифікації принципів виховання, але нам імпонує класифікація, запропонована Н. Волковою, що виокремлює такі принципи, як: цілеспрямованість виховання, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, повага до особистості дитини, опора на позитивне в людині, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, систематичність і послідовність виховання, єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості, єдність свідомості й поведінки, народність, природовідповідність, гуманізація, демократизація, культуровідповідність, етнізація [2]. Особливу увагу варто приділити реалізації принципів культуровідповідності та етнізації у вихованні студентської молоді, які великою мірою сприяють формуванню цілісної особистості.

У класичній європейській педагогіці ідею культуровідповідності виховання обґрунтував Ф. Дістервег. У праці «Про природовідповідність і культуровідповідність у навчанні» він зазначає: *«Кожна людина знаходить при своєму народженні на світ своє оточення, свій народ, серед якого їй призначено жити і принаймні виховуватися уже на певному ступені культури, яку повинні*

розглядати як спадок, залишений предками, як результат їхньої історії та всіх чинників, що на них впливали» [3, 229]. Дослідник вважає, що «...потрібно зважати на звичаї, традиції, які існують у суспільстві, на все, що в ньому визначається й прийнято» [3, 230]. Ідеї культуровідповідності виховання Ф.Дістервег надає статус принципу, що має належати до непорушних [3, 231].

У сучасній науково-педагогічній літературі принцип культуровідповідності трактується як такий, що передбачає невід'ємний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв'язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь [2; 8; 9].

Із принципом культуровідповідності тісно пов'язаний принцип етнізації. Етнізація – це становлення, розвиток і закріплення в особистісних структурах якостей, що відбивають особливості культури етносу, членом якого є особа [7]. Процес етнізації триває упродовж усього життя людини. Це пов'язано з великим обсягом етнокультурної інформації, яка сприймається, та з постійними змінами, розвитком, доповненням та перетворенням етнічної свідомості особи.

Як зазначає Н. Волкова, принцип етнізації виховання передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості і національної гідності; створення умов для осіб усіх національностей, що є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу; забезпечувати умови для відчуття етнічної причетності до свого народу, його культури, формування рис національної ментальності; виховання в молоді почуття соціальної відповідальності за збереження, примноження і продовження етнічної культури [2].

В. Євтух зазначає, що народно-педагогічні знання мають велику практичну цінність, оскільки пройшли апробацію часом і претендують на поважне ставлення до свого змісту насамперед викладачів вищих навчальних закладів, студентів, як майбутніх кваліфікованих спеціалістів, яким доведеться працювати з людьми і

доносити до них етноідеї виховного та освітнього характеру, доводячи при цьому їх актуальність. Вони направлені на розвиток і удосконалення духовних, моральних, фізичних, інтелектуальних сил особистості [5, 14].

Отож, реформування та модернізація національної системи освіти в Україні неможливі без опори на принципи культуровідповідності та етнізації виховання. Відповідно до цього, у Київському університеті імені Бориса Грінченка до навчального плану студентів було введено курс «Етнопедагогіка».

Одне із завдань навчальної дисципліни «Етнопедагогіка» – навчити студентів вивчати і усвідомлювати народний виховний досвід для підвищення їхнього рівня духовності, формування ціннісних орієнтацій, відродження народних традицій у системі виховання [4, 5].

У процесі проведення семінарських заняттях з дисципліни важливого значення набуває усвідомлення студентами причетності до власного етносу шляхом здобуття знань про історію, особливості й менталітет українського народу, його звичаї та традиції, погляди на виховання молодого покоління, на сім'ю тощо. Наприклад, у процесі вивчення теми *«Етнічні основи українського народу»* студенти розглядають етногенез українського народу, історію виникнення етнополітоніма «Україна» та етноніма «українець», антропологічні риси українців, їхні прикмети, історико-етнографічне районування України, етнографічні групи українського народу, особливості українського характеру, світогляду, менталітету, вдачі та інше. Це дає змогу розширити світогляд студентів, глибше усвідомити історію та особливості українського етносу, сформувати національну гідність.

У процесі вивчення теми «Моральне виховання дітей в українській етнопедагогіці» студенти аналізують особливості морального кодексу українського народу, до якого входять: *любов до рідного краю* («За рідний край – хоч помирай»); *любов до Батьківщини, готовність її захищати, мужність у боротьбі за щастя свого народу, повагу до інших народів* («Кожному мила своя країна», «Грудка рідної землі дорожча від пуда золота», «Негідником той називається, хто домівки рідної цурається»); *любов до праці* («Без труда нема плода», «Роботящі руки гори вернуть», «Труд людину кормить»); *справедливість*,

гуманне ставлення до інших, миролюбність, гостинність, солідарність, вірність друзям, колективізм («Два слова: мир і спокій коштують тисячі злитків золота», «Де єдність, там і життя», «Правду не сховаєш», «Дерево сильне корінням, а людина – друзями», «Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш»); *добро, доброта, щирість* («Добра людина й мухи не скривдить», «Коли природа породила людину, вона породить і доброту»); *правдивість і чесність* («Хліб-сіль їж, а правду ріж», «Чесному всюди честь, хоч і під лавою»); *ввічливість і скромність* («Скромність – вінець мужності», «Три речі викликають любов: віра, щедрість і скромність», «Одне ввічливе слово зломить душу швидше, ніж десять ударів»); *дружба і товаришування* («Стаду потрібен пастух, а людині – товариш», «Не хвали товариша – він може бути поганим, не гудь товариша – він може бути хорошим»). Усвідомлення важливості моральних цінностей українського народу відіграє велику роль у вихованні молодого покоління, зокрема у формуванні моральних якостей та духовних, гуманістичних й національних ціннісних орієнтацій студентів.

В українській народній педагогіці пропагується гуманістична ідея – виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. А необхідним компонентом всебічного і гармонійного розвитку, крім моральних якостей, вважається *розумове* («Учи народ, учись і у народу», «Вчений, а кобили не запряже», «Не буде хата нова, коли в голові полова»), *трудове* («Людина народжується для праці, як птиця для польоту», «Праця людину годує, а лінощі марнують»), *фізичне* («Доки здоров'я служить, то людина не тужить», «Коли б голова здорова, то будуть воли і корови») та *естетичне виховання* («Нема рослини красивішої за квітку», «Хата, хоч і бідненька, але чиста й чепурненька, а тому й гарна та веселенька»). Відповідно, вивчення таких тем, як «Розумове і трудове виховання дітей в українській етнопедагогіці» та «Естетичне та фізичне виховання дітей в українській етнопедагогіці» сприяє усвідомленню студентами інтелектуальних цінностей, естетичних, цінності праці та власного здоров'я.

На семінарському занятті з теми «Педагогічні погляди українського народу на виховання молоді» передбачається аналіз педагогічних поглядів українського

народу на виховання молоді, мети, змісту і основних чинників народного виховання, засобів та методів народного виховання, принципів народного виховання, ролі самовиховання в житті людини, виховного ідеалу української народної педагогіки, традиційного українського ідеалу людини, типу досконалої людини в українській козацькій педагогіці та проведення паралелей з сучасною педагогікою. Студентам важливо усвідомити, що ідеалом українського виховання в усі часи є здорова, культурна, щаслива людина з багатогранними знаннями та високими духовно-моральними й інтелектуальними якостями, патріотичним почуттям, працьовитістю, національною і людською гідністю, відповідно, мета, зміст, засоби та методи як народного, так і сучасного виховання спрямовані на формування відповідних якостей та загальнолюдських й національних цінностей.

Варто зазначити, що українська виховна система збереглася, насамперед, у родинному вихованні й родинно-побутовій сфері. У процесі вивчення теми «Народ про сім'ю як основу етнопедагогіки» студенти аналізують народний ідеал сім'ї, обов'язковою складовою якої є діти («Діти – окраса дому», «Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дітвори сотні півтори», «Вони збилися з пуття: як кутя, то й дитя», «У кого дочок сім, то й щастя всім»); дружні взаємини («Як батьки дружненькі, то й діти чемненькі»); активна участь батьків у вихованні дитини («Умів дитину породити, умій і виховати», «Не той батько, що породив, а той, що до ума довів»); турбота дітей про батьків («Як батька покинеш, то й сам загинеш», «Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько»). Знання народних поглядів на сім'ю та родинне виховання сприяє формуванню у молоді сімейних цінностей, цінностей родинних відносин, вихованню поваги до батьків, ставлення до дітей та інше.

У процесі вивчення теми «Українське козацтво як культурно-історичний і національно-духовний феномен» студенти не тільки здобувають знання про основні етапи розвитку українського козацтва, здобутки освіти і культури в Козацьку добу, сутність, витоки і специфіку козацької педагогіки, але й зазнають виховного впливу через аналіз козацького характеру, розумової, мовної, емоційної та вольової сфер. Українська козацька культура – складне і багатовимірне явище,

яке знайшло своє відображення в долі України та її народу. Серед найважливіших козацьких чеснот вітчизняні дослідники Ю. Руденко, Ю. Фігурний виділяють патріотизм, волелюбність, мужність, сміливість, побратимство. Вчені зазначають, що окрім позитивних, козацтво мало і негативні якості: некерованість, анархічність, зловживання алкоголем, зрадництво тощо, тому необхідно підходити до козацьких надбань виважено, найкраще використовувати, про найгірше не замовчувати і пам'ятати [10; 11]. Варто зазначити, що саме для молоді козацькі лицарські традиції (патріотизм, волелюбність, мужність, фізична і духовна загартованість, побратимство тощо) мають стати міцним підґрунтям для формування стійкого характеру, сили волі та духу, міцного тіла і світоглядних орієнтирів.

На семінарському занятті з теми «Педагогіка народного календаря» студенти аналізують традиції, звичаї, обряди, дійства, що пов'язані з народним календарем і є невід'ємною складовою українського народного виховання. Важливо звернути увагу студентів на зв'язок українських народних свят з язичницьким та християнським світоглядами, провести паралелі між назвами свят, звичаями, традиціями, обрядами та ритуалами. Для цього можна запропонувати студентам заповнити таблицю до кожного циклу українських народних свят за визначеним зразком (табл.1).

Таблиця 1

Українські народні свята весняного циклу

Язичницька назва свята	Дата	Народна назва	Християнське свято	Дата
Сорочини	9 березня	Сорочини	40 мучеників	22 березня
Вербиця (Вербіє)	16 березня	Вербна Неділя	Вхід Господа в Єрусалим	16 березня
Навський Великдень	20 березня	Чистий Четвер	Страсний Четвер	20 березня
Великдень	-	Великдень	Воскресіння Христове. Пасха	-
Благовіщення, Свято Матері- Землі	25 березня	Благовіщення	Благовіщення пресвятої Богородиці	7 березня

Виконання такого завдання дозволить студентам глибше усвідомити сутність українських народних свят, сформуванати цілісне уявлення про народний календар, його виховний потенціал та філософські основи. Адже виховні традиції, звичаї та обряди народного календаря різноманітні за змістом, характером, призначенням, виховним впливом на людину й відображають українську дійсність, національний характер народу, його самобутній культурно-історичний шлях, а тому великою мірою сприяють реалізації принципів культуровідповідності та етнізації у вихованні сучасної молоді.

Отже, узагальнення поглядів науковців щодо необхідності реалізації принципів культуровідповідності та етнізації виховання студентської молоді дозволяє свідчити, що вимоги зазначених принципів мають пронизувати всі сфери життя людини, а особливо молодого покоління – побут, взаємини, виробничу діяльність, та передусім – сферу освіти та виховання. Охарактеризовані дидактичні прийоми реалізації принципів культуровідповідності та етнізації у процесі вивчення дисципліни «Етнопедагогіка» дозволяють здійснювати виховання студентської молоді з опорою на досвід українського народу. Адже цінність української народної педагогіки – в її органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями.

Окреслюючи перспективи подальших наукових розвідок, зазначимо, що ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні впливу засобів етнопедагогіки на формування професійних компетенцій студентів класичного університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. Дистервег Ф.-В.-А. О природосообразности и культуросообразности в обучении / Ф.-В.-А. Дистервег // Избр. пед. соч. М., 1956.
4. Етнопедагогіка. Програма навчальної дисципліни // Укладач Л.Б.Паламарчук. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. – 36 с.

5. Євтух В. Б., Марушкевич А. А., Дем'яненко Н. М., Чепак В. В. Етнопедагогіка: Навч. посібник. – К.:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 118 с.
6. Концепція національного виховання студентської молоді// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.lnu.edu.ua>
7. Короткий термінологічний словник: Психологія та педагогіка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://etno.us.org.ua/blog/glossary/47.html>
8. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
9. Мартиненко С. М. Лекції із загальної педагогіки: Навч. посіб. /С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – 5-те видання, стереотипне – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 125с. – С. 83
10. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка : витоки, духовні цінності, сучасність / Ю.Руденко,О.Губко. – К.: МАУП, 2007. – 384 с.
11. Фігурний Ю.С. Історичні витоки військової культури українського козацтва, 2-ге видання. – К.: Бібліотека українця, 1999. – 124 с. – С. 5-6.

Горохова Т. А.

**Реализация принципов культуросообразности и этнизации в процессе
изучения студентами классического университета дисциплины
«Этнопедагогика»**

В статье определены основные направления реализации принципов культуросообразности и этнизации в процессе изучения студентами классического университета дисциплины «Этнопедагогика». На основе обобщения взглядов ученых об основных понятиях исследования, охарактеризованы дидактические приемы воспитания студенческой молодежи средствами украинской этнопедагогики.

***Ключевые слова:** принцип, принципы воспитания, культуросообразность, принцип культуросообразности, этнизация, принцип этнизации, этнопедагогика.*

Gorokhova T. A.

**The realization of cultural coincidence and ethnization principles in the
process of ethnopedagogics subject learning by the students of a classical university**

The article outlines the main directions of cultural coincidence and ethnization principles in the process of ethnopedagogics subject learning by the students of a classical university. The didactic methods of students' education means ukrainian ethnopedagogical is characterized on the base of generalization of the views of scientists on the basic concepts of research

***Keywords:** principle, principles of brinding-up, cultural coincidence, the principle of cultural coincidence, ethnization, the principle of ethnization, ethnopedagogics.*